

**Notițe de la Anunțul pentru Școala de Comunitate
cu Davide Prospero și E.S. monsenior Filippo Santoro
Prin video-conferință, 23 martie 2022**

Texte de referință: L. Giussani, A-ți da viața pentru lucrarea Altuia, BUR, Milano 2021, p. 26-66.

Davide Prospero

Bunăseara! Înainte de a prezenta partea textului de Școala de comunitate pe care va trebui să-l abordăm în următoarele săptămâni, vrem să reluăm pe scurt rezultatul parcursului făcut până aici și întrebările pe care le-ați ridicat. Am primit multe contribuții despre munca făcută la nivel personal și de grupuri: unele sub formă de mărturie, altele sub formă de comentarii, altele – majoritatea dintre ele – sub formă de întrebări punctuale, profunde, semn al seriozității comparației realizate și al bogăției reflecției trăite. Propunerea care ne-a fost adresată nu a lăsat pe nimeni indiferent. De fapt, dincolo de conținuturile specifice, din emailuri reiese clar un factor: cei care au scris s-au lăsat atinși la nivel personal și puși în mișcare de acest text al lui Giussani, de acest început de Școala de comunitate. Numeroasele întrebări atestă o dorință de a se identifica cu experiența lui don Giussani, o dorință de a nu „lăsa să treacă” atunci când nu se înțelege ceva, de a confrunta propunerea cu sine, în sfârșit, de a nu pierde timpul, de a merge înainte.

Sintetizez întrebările cele mai recurente, în formularea lor cea mai simplă:

1. «Dumnezeu este totul în toate»

Cum descopăr că «Dumnezeu este totul în toate», unde văd asta, ce drum e necesar pentru a deveni conștienți de asta?

În al doilea rând, ce influență are asupra vieții conștientizarea faptului că «Dumnezeu este totul în toate»? De exemplu, cineva a scris: «În fața răului imens al războiului pe care-l vedem și care planează asupra noastră, ce influență are recunoașterea, poposirea asupra descoperirii în cutele zilei noastre că Dumnezeu este totul în toate?».

Asemănător: «Ce impact are asupra existenței pornirea de la ontologie, așa cum ni s-a sugerat? La ce ajută o pornire de la ontologie pentru a trăi?».

2. Panteism

În timp ce asupra nihilismului pare că lucrurile sunt mai clare, tema panteismului a solicitat multe întrebări, sub diferite aspecte.

În text se spune: «Nihilismul și panteismul distrug acest «eu» care definește demnitatea omului, îl degradează la aspectul animalității» (p. 5). Cum putem sesiza trăsăturile decăderii noastre la poziția indicată ca fiind «panteism»? Cum se manifestă? Pare, în fond, că nu e atât de negativ să ne gândim că suntem parte indistinctă a lui Dumnezeu.

Sau: atunci când se spune că «Dumnezeu este totul», asta se înțelege. Dar când se spune că, din punct de vedere pasiv, «totul e Dumnezeu», nu există riscul unei confuzii cu panteismul? Ce înseamnă că «totul e Dumnezeu»?

3. Cerere de a fi și înstrăinare

Ce înseamnă să «cerem să fim»? «De obicei – scrie cineva –, rugăciunea pentru mine este o cerere de ajutor și nu o cerere de a fi. Ce îmi scapă?».

Scrie Giussani: «În locul familiarității cu Dumnezeu, care se plimbă cu Adam și Eva în aerul serii, avem posibilitatea de a alege înstrăinarea. În loc de a merge cu El, Adam și Eva au urmat un străin, ceva străin

însăși experienței lor» (p. 5). Întrebarea este: «Dar de ce omul cedează în fața alegerii înstrăinării?». Și din nou: «Cum poate fi combătută această înstrăinare față de însăși experiența noastră?».

Îi mulțumesc monseniorului Filippo Santoro care, și în această seară, ne va ajuta în munca noastră, înainte de toate răspunzând la aceste întrebări și apoi introducându-ne în următoarea parte a textului *A-ți da viața pentru lucrarea Altuia*, care va fi subiectul muncii noastre din următoarele săptămâni, până la Exercițiile Fraternității.

Filippo Santoro

Mulțumesc, Davide! Eu aș începe cu o *Mărire* adresată Spiritului Sfânt, Sfintei Treimi, pentru ca să ne lumineze în acest drum de Școala de comunitate. Ne rugăm împreună!

Mărire

Veni Sancte Spiritus

Introducere (reluarea primei lecții)

Vă salut călduros pe toți!

Așa cum a spus Davide, întâlnirea din seara aceasta e alcătuită din două momente: în prima parte voi răspunde la întrebările care au fost puse, în cea de-a doua voi introduce noul text de Școala de comunitate pe tema «Cristos totul în toți».

Înainte de toate vreau să vă felicit pentru cele două cântece de început și mai ales pentru cel atât de bine cântat, al Amáliei Rodrigues, *Foi Deus*, deoarece acest *fado* exprimă foarte bine cum «Dumnezeu este totul în toate».

Înainte de a răspunde la întrebări, vreau să scot în evidență atitudinea pe care trebuie s-o avem ca să ne introducem în înțelegerea textului lui don Giussani. Această atitudine mi-a fost sugerată de o discuție de pregătire pe care am avut-o, în timpul căreia am subliniat nevoia de a înțelege ce anume îl mișca pe Giussani când a făcut acea intervenție din 1997. Pentru a clarifica această atitudine de fond pornesc de la o documentare care mi-a fost pusă la dispoziție de Alberto Savorana, care se găsește în cartea *Vita di don Giussani* [*Viața lui don Giussani*, n. tr.], la capitolul 32, cu titlul «Bătrânețea a izbucnit în mine» (p. 975-977 și 986-989).

Scrie Alberto:

«Luna lui iunie 1996 urma să fie amintită de don Giussani ca fundamentală pentru viața sa. Vorbește pe larg despre ea un an după; întâlnindu-i pe călugării benedictini de la Cascinazza, le mărturisește că a făcut o descoperire: „Bătrânețea a izbucnit în mine”. [...] Continuă: „Domnul m-a făcut dintr-o dată să înțeleg și, deci, a făcut să izbucnească dintr-o dată, conștiința vârstei care trece [...] la șaptezeci și patru de ani fix”. [...] la un moment dat, a trebuit să se predea în fața evidenței. Pentru Giussani, această predare are o dată precisă: „Într-o anumite zi din iunie anul trecut (1996, n.a.) mi s-a trezit această conștiință”. În acea clipă Giussani este constrâns să fie ajutat în nevoile cotidiene, și se gândește: „[...] dar uite [...] cum am ajuns! Omul sfârșește în nimic!”; această observație, admite, e legată de faptul că „nihilismul este ispita care fundamentează cel mai brutal toată mentalitatea zilelor noastre”. Cu câteva clipe înainte Giussani ascultase Beethoven și deci îi trece prin minte că și „Beethoven, care compune Simfonia a IX-a, ajunge să sfârșească așa, sfârșește așa! *Divina Comedie* a lui Dante ... Sfârșește așa”. Dar, în același timp, are un impuls de revoltă în interiorul său: „E imposibil” se gândește, și imediat se întreabă dacă există ceva care eliberează din acest nimic: „Și mi-a ieșit la suprafață, cu o claritate care e ca și cum aș atinge chipul mamei mele: eul, eul! Atunci când spun eu nu sunt așa”, adică un nimic. În altă parte Giussani va povesti cu alte cuvinte aceeași experiență: „*Corpus quod corrumpitur aggravat animam*, spune Biblia: corpul care decade apasă, împovărează sufletul. Dar mai ales pentru mine însumi spuneam:

‘Nu se poate ca eu să sfârșesc așa! Ce există dincolo de această fizicitate supusă putrezirii? În fond, ce e această realitate a mea – a mea! –? [...]’ *Eul*’. Acea săptămână de iunie, petrecută la controale clinice, pentru Giussani e plină de descoperiri, așa cum i se întâmplă de ceva vreme; de fapt, „Dumnezeu, în acești ultimi trei sau patru ani, m-a făcut să am o grămadă de gânduri, de intuiții, mai mult decât în toată istoria mea, istoria de până acum”. Mai ales acea împrejurare i-a deschis calea spre rezolvarea problemei: „A doua zi, după o noapte petrecută gândindu-mă la aceste lucruri, am înțeles dintr-o dată de ce sfântul Paul spune că ‘Dumnezeu este totul în toate’. Dacă Beethoven, Dante și eu, sfârșim cu toții în praf” și dacă, pe de altă parte, Dumnezeu este totul în toate „de-o manieră atât de totală, eu cine sunt, mama mea cine este?”. Giussani se gândește: „Ori aparență, și deci nimic ca Anchises [o umbră; n.a] în brațele Enei, ori parte din tot. Nihilism și panteism sunt cele două extreme ale gândirii umane. Fie parte a întregului, fie nimic”. Giussani le mărturisește călugărilor: „Nu mai făcusem niciodată acest raționament în mod conștient. M-am gândit la asta anul trecut, în iunie” [...] Totul părea că se desfășoară ca și cum, prin limitele impuse de vârstă, Domnul l-ar fi făcut pe Giussani să trăiască experiența unei virtuți, pe care, de fapt, n-a obosit niciodată să o tot practice: ascultarea, în stilul lui Isus; *Christus, factus oboediens usque ad mortem*, adică Cristos devenit ascultător până la moarte, acceptând crucea, „a demonstrat adevărul său. ‘Dumnezeu este totul în toate’, dar ‘Cristos este totul în toți’. Ce anume înseamnă? Că Cristos este omul de la care se înțelege cine este omul și cine este Dumnezeu”».

Textul continuă:

«Aceste Exerciții spirituale [din 1997] sunt una din culmile cele mai înalte ale gândirii lui Giussani, o luptă radicală corp la corp cu întrebările care au traversat dintotdeauna și traversează gândirea umană, filosofică și nu numai. Așa cum s-a văzut, lui Giussani nu i-a încă fost frică să gândească, nu se dă în spate din fața întrebărilor care reies din experiența umană, a sa și a altora, și în aceste lecții demonstrează o îndrăzneală exemplară. Nu din întâmplare el va vorbi despre aceste Exerciții ca fiind cele mai „gândite” Exerciții ale sale (așa cum urma să spună în 15 noiembrie 1998, vorbind unui grup de novici ai *Memores Domini*: „Recitiți Exercițiile Fraternității de anul trecut, pentru că eu cred că sunt expresia cea mai avansată a modului nostru de a concepe viața, a modului nostru de a simți”). Nihilismul și panteismul reprezintă două ispite permanente ale gândirii umane în fața problemei originii și a consistenței lucrurilor, dar, mai ales, în fața problemei realității eului: acestea constituie versiunile opuse ale aceleiași căderi a rațiunii, care, nereușind să facă față problemei pe care ființarea, existența o ridică, fie neagă, fie dizolvă ceea ce ar fi nevoie să fie explicat. Pentru miile de participanți la Exerciții este o mărturie excepțională să-l vadă cum abordează cu această nemaiauzită, amețitoare profunzime, întrebările pe care contextul său le face urgente pentru el și pe care, nu se poate ca fiecare om să nu le simtă decisive, întrebări în fața cărora rațiunea e tentată să reducă, să închidă» (A. Savorana, *Vita di don Giussani*, BUR, Milano 2014).

Deci, mai mult decât o înțelegere analitică a fiecărui fragment în parte, punctul important este impactul cu un eveniment, cu atitudinea cu care don Giussani s-a poziționat în fața acestor probleme. Această atitudine forte a lui don Giussani în fața vieții, cu cele două mari ispite – nihilism și panteism –, mi s-a lămurit ulterior datorită unui mesaj pe care l-am primit de la o prietenă spanioloaică, în care îmi scrie: «Aceasta este metoda lui don Giussani. În clipa aceea, marcat de bătrânețe, de povara bolii, de limitele fizice care-l puneau zilnic în fața gândului că lucrurile trec, apun, sfârșesc, acest om ce face? Începe să se plângă? Să-l blesteme pe Dumnezeu? Se resemnează? Nu. În loc să se retragă, să se resemneze, sau să suporte circumstanțele în mod pasiv, el reacționează cu un impuls de eliberare, depășind aparențele și implicându-se pe sine și propria inteligență în căutarea adevărului, deja cunoscut, dar care încă era de descoperit în profunzimea sa interioară. Cele două lecții din acel 1997 atestă autoconștiința unui om afla în fața mării Prezențe. El era distrus, se temea că dificultatea sa inclusiv de a pronunța cuvintele ar fi

putut face problematică înțelegerea vorbirii sale. Atunci ce face? Decide să înregistreze lecțiile și să le pregătească cu mai multă grijă fiindcă simțea o dorință mistuitoare de a continua să parcurgă plin de pasiune un drum împreună cu prietenii săi – Giussani ne iubea deja pe noi toți –, chiar „și pe cei pe care-i cunosc puțin sau chiar deloc, dar cu care mă simt profund împreună”. În timp ce face acele aprofundări, don Giussani ne are în minte pe fiecare dintre noi, vrea să ne smulgă din ispita nihilismului și a panteismului, din disoluția eului (în mod ultim era pentru propriul nostru interes). Care erau preocupările sale? Nu erau: „Când voi muri, dacă nu voi mai umbla și nu voi mai reuși să vorbesc”. Preocupările sale erau două: ce este Dumnezeu pentru om și cum putem să-L cunoaștem? Deși condiția fizică era dureroasă și cumplită, pasiunea sa pentru faptul creștin îl făcea să se depășească pe sine pentru noi. Dacă totul dispare, ce sens mai are viața? Sensul e clar, sensul e că există Cineva care ne-a invitat și ne-a creat: „Vrei să exiști?”. Și apoi a zis: „Mă ajuți?”, așa cum don Giussani ți-a spus ție, don Filippo: „Ai merge bucuros în Brazilia?”. Și tu ai povestit impactul care l-a avut asupra ta să-i vezi pe acei 52 de tineri care-și încredințau întreaga viață lui Cristos».

Această certitudine trebuie să fie mereu cultivată, și noi o facem prin intermediul Școlii de comunitate. Deci, există o atenție pe care trebuie s-o avem ca să învățăm conținuturile Școlii de comunitate: insist, mai mult decât să sesizăm toate fragmentele în mod analitic, este vorba despre a percepe impactul ființei. Ce rost are ființarea care sunt eu? E redusă la nimic? Se descompune în tot (care este o altă formă confuză de a sfârși în neant), și deci eu nu mai exist?

Să trecem acum la răspunsurile la întrebările cele mai recurente semnalate de Davide.

1. «Dumnezeu este totul în toate»

Cum putem deveni conștienți de faptul că Dumnezeu este totul în toate? Ne-am spus asta de multe ori: acest lucru iese la suprafață din experiență. Nu ne-am creat noi și nu ne creăm noi, lucrurile cele mai frumoase din viață, întâlnirile decisive ne sunt date ca dar. Nu putem adăuga nici măcar o singură zi la existența noastră, persoana iubită ne poate fi luată într-o clipă. În sfârșit, fiecare zi, prin modalități diferite și cu diferite intensități, experiența ne spune că viața este un dar de la Altceineva, realitatea este darul de la Altceineva. Experimentăm acest lucru atât când Misterul ne vine în întâmpinare sub înfățișarea unui bine, cât și atunci când ni se pare că-și ascunde chipul, ca atunci când am pierdut persoane dragi din cauza Covidului. Dar unde ar fi cei dragi ai noștri, dacă la începuturi nu ar fi acea Ființă care i-a creat și i-a creat pentru totdeauna? I-a făcut pentru totdeauna! De aceea experiența – chiar și cea dramatică și dureroasă – e cea care ne revelează originea bună a vieții noastre, consistența ființei noastre.

În tragedia războiului în fața căreia ne aflăm zilele astea, ies la iveală cu o claritate violentă două lucruri pe care ni le-am spus în lecție.

- Înainte de toate, misterul libertății omului, care poate refuza că «Dumnezeu este totul în toate»; păcatul este negarea lui Dumnezeu totul în toate, e ca cineva care se pune în locul lui Dumnezeu, este misterul libertății omului care poate refuza că Dumnezeu este totul în toate.

- În al doilea rând, misterul faptului că Dumnezeu oricum permite, permite acest rău, fiindcă nu se substituie libertății omului. Aici ne vin în întâmpinare cuvintele lui Benedict al XVI-lea din *Deus Caritas Est*, al. n. 38: «Deseori, nu ne este dat să cunoaștem motivul pentru care Dumnezeu își retrage brațul său în loc să intervină [de ce nu intervine în situația asta nebună din Ucraina?]. De altfel, El nu ne împiedică să nu mai strigăm, asemenea lui Isus pe cruce: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit?” (*Mt 27,46*). Într-un dialog de rugăciune, noi ar trebui să rămânem în fața lui cu această întrebare: „Până când, Doamne sfânt și adevărat, vei întârzia?” (*Ap 6,10*). Sfântul Augustin dă suferinței noastre răspunsul credinței: [...] Dacă tu îl înțelegi, atunci nu este Dumnezeu – [ci este măsura ta]. Protestul nostru nu vrea să-l provoace pe Dumnezeu, nici să insinueze că în El este greșeală, slăbiciune sau indiferență [...]. Creștinii continuă să creadă, în ciuda tuturor neînțelegerilor și a tuturor confuziilor lumii

care îi înconjoară, în „bunătatea și iubirea lui Dumnezeu față de oameni a” (*Tit 3,4*)», care se manifestă, care a intrat în istoria noastră și a devenit apropiat al fiecăruia dintre noi. Dar vedeți câte lucruri contradictorii? Dezastrul războiului și găzduirea (primirea) pe care Europa le-o oferă refugiaților, găzduirea pe care unii dintre noi o oferă prietenei noastre care a venit cu autocarul din Ucraina și cu copiii ei după 50 de ore de drum. Există o inimă care bate, o inimă care pulsează!

A porni de la această judecată, pe de o parte, nu neagă abisul misterului în care suntem cufundați, pe de altă parte, ne face să experimentăm că înăuntrul acestui abis se naște o umilință, o forță de acceptare, o forță de judecată asupra lucrurilor, un elan de caritate și de ospitalitate.

Iată, atunci, răspunsul la întrebarea cu privire la impactul pe care îl are asupra existenței pornirea de la ontologie. Impactul este acela de a ne susține în cererea să fim. Este întrebarea cu care vom participa la marele gest de Consacrare a Rusiei și a Ucrainei la Inima Imaculată a Mariei, în data de 25 martie, cu papa Francisc, un gest care pune la originea judecății noastre un moment de cerere și de rugăciune pentru pace.

Pornirea de la ontologie este cea care ne face să-i primim pe ucrainenii (așa cum multe familii de-ale noastre fac; și aici, la Taranto, am primit în centrul de noapte al diecezei zece doamne cu copiii lor; și apoi sunt mulți alții care și-au deschis inimile), ca să primească pe copiii, soțul, soția, vecinul sau colegul care le cer iertare. Dar cine ne va face capabili de iertare dacă nu Spiritul Sfânt, și cum ne va putea el ajuta dacă vom fi înstrăinați de noi înșine pentru că «toate se unesc să ne-ascundă-n tăcere» și zilele noastre sunt smucite de ceea ce se întâmplă și, în mod ultim, smucite de putere? Noi suntem smuciți ca să nu fim atenți la ontologie, la constituția ființei noastre; suntem distrași, distrași! De aceea a porni de la ontologie ne repune în poziția corectă.

Dimineața repornim cu rugăciunea *Angelus*: faceți memorie când spuneți „Și Cuvântul s-a făcut trup”!, adică ontologia intră în istorie, în viața noastră; fixați-vă atenția pentru o clipă pe Tu-ul în fața căruia sunteți, pe Tu-ul care ne vine în întâmpinare odată cu lumina. Apoi, această clipă va «lucra pământul zilei» - în funcție de un har misterios – și poate face mai ușoară iertarea, reluarea, poate chiar și curajul de a da un răspuns diferit, sau curajul de a tăcea. Repornim cu ontologia chiar de dimineață, punându-ne în fața Tu-ului.

2. Panteism

Tema panteismului a ridicat multe întrebări. Trebuie să ne gândim mereu că fiecare greșală e un adevăr înnebunit. Panteismul nu e străin de recunoașterea lui «Dumnezeu este totul în toate», ci uită un lucru: că Dumnezeu este creatorul și că noi suntem creatura. Panteismul este, înainte de toate, o eroare ontologică: noi nu suntem o bucată de Dumnezeu, noi suntem creaturi ale lui Dumnezeu: suntem nimic în fața lui Dumnezeu, și cu toate acestea suntem liberi în fața lui Dumnezeu. Noi suntem creaturile Sale.

Dintr-o eroare ontologică derivă o eroare etică, practică: neglijarea faptului că creatura răspunde Creatorului ei. Adică are o responsabilitate față de Dumnezeu, față de fiecare om, față de natură.

Renunțarea la această responsabilitate, boala de a „dori să dispărem în întreg” (panteismul) depune eforturi ca să prindă rădăcini în mișcare, fiindcă este departe de temperamentul nostru. Dar i-a cucerit pe mulți din Occident – să ne gândim la ușurința cu care se solicită eutanasia: viața e dură, urâtă, nimicul e ceva de dorit, înecarea în nimic devine ceva dezirabil. Mă tem că și noi începem să resimțim simptomele acestui lucru. Mă gândesc la frica de a trăi și de a ieși din casă care i-a lovit și pe mulți copii de-ai noștri după pandemie. E o frică ce domină în comunitățile noastre, dar și în parohiile noastre. Frica e a trăi pe care o simțim de multe ori și noi.

«Totul este Dumnezeu». Citim în Laudele de luni: «În El, de fapt, trăim, ne mișcăm și existăm». Fiecare lucru, datorită faptului că există, are în comun cu Dumnezeu existența, participă la existența lui Dumnezeu, participă la Ființă.

A ne aminti că suntem în El, în prezența Sa, nu presupune neînsemnătatea eului, ci măreția tuturor lucrurilor, conferă greutate fiecărui cuvânt, cum a spus Isus. Dinstincția dintre mine și El nu face să se confunde umanitatea mea cu a Lui, ci marchează posibilitatea unui dialog al libertății mele cu libertatea Sa, posibilitatea unui raport – se va spune mai încolo –, posibilitatea unei prietenii.

Numai așa se poate găsi curajul de a susține speranța oamenilor, pentru că participăm la ființa lui Dumnezeu fără confuzie.

3. Cererea de a fi și înstrăinarea

Atunci când cerem ca un anumit lucru să meargă într-o anumită direcție, ca un tratament să aibă efect, ca o persoană pe care o iubim să ne spună da, atunci când cerem să luăm un examen, toate acestea sunt cerere de a fi, de a fi mai mult: cerere de împlinire, de fericire.

Iar când o mamă îi cere copilului să mănânce fructe pentru că-i fac bine, care este binele lui? Să crească, să fie iubit, împlinit, fericit; și în ultimul rând? O mamă, în fața posibilităților triste pe care fiul va trebui să le traverseze, știe că ceea ce-i va garanta posibilitatea bucuriei este întâlnirea cu Cristos. Nu știu de câte ori rațiunea cererii de a mânca fructe va fi atât de profundă, însă cred că, statistic vorbind, este mult mai profundă decât se gândește însăși mama.

Să nu punem în opoziție binele mic cu binele mare; să ne ajutăm să ne amintim – fiindcă poate că s-a uitat – cum binele mic continuă spre binele cel mare. Dacă este în mod voit negat, e pentru că vrem să-l posedăm în mod egoist pe celălalt, pentru că se strecoară în raport ceva străin. Înstrăinarea depinde de prezența a ceva diferit față de istoria în care Misterul s-a manifestat, care vrea să molipsească conștiința și chiar să anuleze faptele prin care Domnul s-a manifestat și se manifestă. Înstrăinarea instigă la a trăi viața ca și cum nicio întâlnire și niciun fapt de mântuire nu s-ar fi întâmplat în viața noastră. Este cea mai mare minciună.

De ce cădem în ea? Spus foarte simplu: pentru că există o dezordine originară care se aliază cu cultura vremurilor noastre. Este misterul păcatului originar: numele pe care-l putem da revoltei împotriva lui «Dumnezeu este totul în toate». Se începe cu reticența față de prezența Domnului (punându-l deoparte din viața noastră) și a planului Său de mântuire; și apoi, dacă nu reacționăm, alunecăm în negarea întâlnirii. Și noi putem aluneca în negarea întâlnirii. Este ispita de a substitui prezența Misterului cu ceva ce controlăm și dominăm noi (prin putere, se spunea). Așa cum I s-a întâmplat și lui Isus în deșert, dar El a învins reafirmând prezența Tatălui. Postul Mare e tocmai perioada în care ne convertim la Domnul și cu El învingem.

Cum putem combate această înstrăinare? Cu familiaritatea cu Domnul întâlnit în istoria noastră. Când eram în Brazilia, părintele Massimo Cenci și părintele Giuliano Frigeni mi-au povestit de o dată în care părintele Massimo avusese o primă întâlnire cu *indios*: toți se adunaseră și erau toți atenți, păreau foarte atenți, atunci el s-a întors triumfător la casa Pime (Institutul Pontifical pentru Misiuni Străine, n. tr.) și a zis: «Un mare succes! Au venit de pe lângă toate râurile și au fost foarte atenți!». Părintele bătrân i-a spus: «Tu întreabă-i ce-au înțeles», atunci părintele Massimo îi adună iar pe toți și îi întreabă: «Ce ați înțeles din ceea ce am spus?»; cineva a răspuns: «*É o senhor que sabe*» (dvs. știți), semn că nu înțelesese nimic! Atunci părintele Massimo a intrat în criză și a zis: «Nu are niciun rost ceea ce am făcut, mă întorc în Italia». Părintele Giuliano nu i-a ținut nicio predică, doar i-a spus: «Don Giussani ...» și i-a dat numele tuturor prietenilor, ca memorie a ceea ce Domnul a făcut în istoria noastră. Atunci părintele Massimo a schimbat calea și a reluat cu o metodă diferită raportul cu oamenii: mai mult decât să facă un mare show, a cultivat raportul cu oamenii. Din asta s-au născut vocații, s-a născut mișcarea, gândiți-vă, la Manaus! Înstrăinarea se învinge mai ales aprofundând familiaritatea cu Domnul care se manifestă în istorie.

Această familiaritate devine apoi rugăciune, cerere de a fi: «Vino, Doamne Isuse, în această situație!», fiind ajutați și de semnele obiective, cum sunt sacramentele, Școala de comunitate – cu cele 10 minute prețioase – și cum este familiaritatea dintre noi, comuniunea dintre noi, compania noastră vocațională,

unde găsim, înainte de toate, confortul apropierii, claritatea de judecată, pătrunderea în misterul lucrurilor, atractivitatea adevărului. Oare ne-am mai gândi noi la lucrurile despre care vorbim și pe care le aprofundăm dacă nu ar exista compania noastră? În comuniunea noastră găsim ospitalitate, consolare, iertare, până la acel măreț și definitiv cuvânt care este cuvântul «îndurare».

Așadar, am ajuns la cea de-a doua parte a acestei seri, cu introducerea în noul text de Școala de comunitate.

«CRISTOS ESTE TOTUL ÎN TOȚI»

După ce, în prima lecție, ne-am pus marea întrebare: «Ce este Dumnezeu pentru om?», cea de-a doua lecție abordează cealaltă întrebare fundamentală: dacă Dumnezeu este totul în toate, noi «cum putem să-l cunoaștem așa?» (p. 3).

Răspunsul ne vine de la un alt verset al sfântului Paul, din epistola către Coloseni: «Cristos este totul în toți» (Col 3,11).

În primul rând (suntem la p. 10) textul ne propune un citat din sfântul Maxim Confesorul. O recitim cu atenție, cuvânt de cuvânt, și pentru că Giussani ne spune că este «sinteza originii a tot ceea ce gândim și simțim în convingerea noastră de credință».

Iată așadar citatul: «Cristos este [...] totul în toți, El care cuprinde totul în sinea sa, după puterea unică, infinită și preînțeleaptă a bunătății sale – ca un centru spre care converg [toate] liniile [...] – astfel încât creaturile lui Dumnezeu cel unic să nu fie străine și în dușmănie unele față de altele, ci să aibă un loc comun în care să-și arate prietenia și pacea» (p. 10). O veți reciti cu calm, cu atenție. Cele zece minute vor trece numai pentru meditarea acestei minunate fraze a sfântului Maxim Confesorul!

Gânidți-vă cum, aceste cuvinte, în aceste zile mai mult ca niciodată, dau glas strigătului inimii noastre: «Doamne, Tu care ești totul în toți, vino! Vino în această circumstanță a războiului! Tu care cuprinzi totul în tine, vino! Fă astfel încât creaturile Dumnezeului cel unic să nu rămână străine și dușmane, fă ca popoarele aflate în război să nu rămână dușmane, fă ca niciunul dintre refugiați să nu fie un străin pentru noi! Dă-ne un loc și fă-ne constructori de locuri în care prietenia și pacea să-și găsească sălașul! Prietenie și pace».

1. Natura și destinul omului

Dar acum să vedem cum don Giussani înaintează în explicații: «Cristos totul în toți».

Și în această lecție pune valoarea ontologică mai presus de valoarea etică.

- «Dumnezeu este totul în toate» este natura lucrurilor, ființa lucrurilor, care se va manifesta din plin în cea din urmă zi, la linia de sosire: Paradisul. «Dumnezeu totul în toate» este momentul final, dar deja prezent în realitate chiar de la origine.

- Astfel, «Cristos totul în toți», în valoarea sa ontologică, exprimă legătura dintre persoana lui Cristos și natura și destinul fiecărui om. Există o legătură între persoana lui Isus și fiecare persoană care se naște pe această lume! Există o legătură între Cristos și toți – toți! – cei care se nasc! Acesta este sensul ultimului discurs pe care, la Cina cea de taină, înainte de moartea Sa, Isus îl adresează Tatălui: «Mi-ai dat putere peste toate ființele umane pentru ca eu să dau viața veșnică tuturor celor pe care tu mi-ai dat» (Cfr. *In* 17,2). Este o viață care trece în noi prin Domnul, Cristos, Ființa, ontologia venită în istoria noastră.

În valoarea sa ontologică, «Cristos totul în toți» devine decisiv pentru autoconștiința omului (și, deci, pentru morala sa). «Totul în toți» arată că Cristos este sursa orginară, exemplul ultim și adecvat datorită căruia omul poate concepe și trăi raportul lui cu tot ceea ce există. «Cristos totul în toți» ne arată cum să

trăim raportul cu toate persoanele și cu întreaga realitate. În asta rezidă valoarea morală a raportului cu Creatorul, omul (creatura prin excelență), societatea și istoria.

2. A-l imita pe Cristos

În acest punct, don Giussani ne introduce să înțelegem că, în esența sa, morala este a-l imita pe Cristos. Dacă pentru om raportul cu Dumnezeu este raport cu Isus, atunci morala, însuși pentru om, este imitarea comportamentului lui Cristos: El este Învățătorul care trebuie descoperit, ascultat, urmat. Așa cum au făcut primii doi: «Învățătorule, unde locuiești?» «Vino și vezi!». Și noi am mers la întâlnirea cu El, ne-am deschis cu totul și am văzut.

Adaugă Giussani: «Cristos continuă în istorie, în toate vremurile, în misterul Bisericii. Acel «Învățătorule, unde locuiești?» s-a întâmplat pentru noi prin Biserică, o companie care a ajuns la noi și ajunge la noi azi: Biserica și capilarele sale. De aceea, invitația de a-l imita pe Cristos este adresată tuturor oamenilor, dar la început nouă, celor botezați, așa cum în mod autentic ne indică Biserica.

În acest punct, ne rechemă la valoarea autorității, prin cuvinte asupra cărora trebuie să ne oprim în această clipă. Citesc un fragment de la pagina 11: «De aceea, din punct de vedere instituțional, autoritatea [de-abia ce menționase autoritatea Papei] este forma contingentă pe care prezența lui Isus cel înviat o folosește ca expresie operativă a prieteniei sale cu omul, cu mine, cu tine, cu fiecare dintre noi. Acesta este aspectul cel mai impresionant al misterului Bisericii, care lovește cel mai mult omul în amorul propriu, în rațiunea însăși a omului» care ar vrea să domine tot universul. Domnul se servește de pescarul din Galilea ca să fie punct de referință al unității și al judecării.

Așadar, dacă morala pentru om este a-l imita pe Cristos, comportamentul lui Cristos, don Giussani își pune în acest punct (p. 12) întrebarea pe care o va dezvolta în toată lecția: care este comportamentul lui Cristos față de Dumnezeu, față de om, față de societate și față de istorie?

Voi pomeni deci aceste patru puncte, pe scurt, astfel încât să ajute lecturii.

1. Comportamentul lui Isus față de Dumnezeu

Acest prim punct corespunde paragrafelor 3 (Dumnezeu e Tată), 4 (Comportamentul lui Isus față de Tatăl) și 5 (De la prietenie, la moralitate).

Trăsătura fundamentală a ființei lui Isus este recunoașterea faptului că Dumnezeu este Tată. Toată Evanghelia este constelată de fragmente care exprimă această conștiință pe care Cristos o are despre Mister: «În conștiința lui Isus trăiește totalitatea intruziunii Tatălui, a „Dumnezeului care este totul în toate”» (p. 12).

Cu privire la acest Mister ca Tată, Isus subliniază (p. 13):

- a) Forța creatoare: Creatorul
- b) Perfecțiunea supremă
- c) Factorul suprem: îndurarea

Observați ce anume înseamnă pentru noi, cei chemați să-l imităm pe Isus, aceste trei atitudini ale lui Isus:

- a) A-l imita pe Isus în recunoașterea Tatălui ca creator înseamnă a trăi religiozitatea în fiecare gest. Este oferta: valoarea raportului dintre mine și orice realitate din viața mea este Cristos.
- b) A fi perfecți, precum Tatăl, e un lucru care se întâmplă în om doar ca har. Firul moralității este, deci, cererea sinceră a acestui har: de aceea, în morală, cererea și cerșirea predomină asupra reușitei intenției (p. 14).
- c) În sfârșit, Isus a venit să dezvăluie pe deplin că raportul pe care Misterul îl are cu creatura sa este iubire și, deci, *îndurare* (p. 14). Spune Giussani: «Îndurarea [...] arată poziția Misterului față de orice slăbiciune [suntem fragili și El ajunge la noi prin îndurarea Sa], greșală și uitare umană: Dumnezeu, în fața oricărei erori a omului, îl iubește» (p. 14-15).

Atunci, care este culmea moralității noastre în fața acestor lucruri? Recunoașterea și acceptarea acestei îndurări. «Nu e posibil a cerși ceva de la Dumnezeu Tatăl decât sub forma abandonării în mâinile unei îndurări» (p. 15).

În acest punct introduce cuvântul «prietenie». Prietenia, un cuvânt care se regăsește și în propunerea de modificare a Statutului *Memores*, este un punct esențial al întregii noastre vieți.

Valoarea supremă a prieteniei era un subiect la care don Giussani ținea foarte mult în acei ani. Iată de ce «Tu sau despre prietenie» a devenit tema Exercițiilor din 1997, o temă – printre altele – reluată în titlul unei cărți scrise de don Giussani care a ieșit apoi după câteva luni.

Comportamentul lui Isus față de Tatăl, care este recunoaștere și acceptare a Misterului ca Îndurare, reprezintă «*înfăptuirea supremă a prieteniei*» (p. 15).

Raportul lui Isus cu Tatăl este prietenie. Prietenia presupune reciprocitate: inițiativa este a lui Dumnezeu, dar Fiul răspunde Tatălui. «Isus ca om recunoaște și acceptă să fie El îndurarea Tatălui. Astfel El acceptă să moară: „Tată, iartă-i căci nu știu ce fac”. Așa cum pentru omul Isus ascultarea față de Tatăl reprezintă sursa și apogeul virtuții, tot așa pentru om, moralitatea se naște [ca prietenie] ca simpatie prevalentă, irezistibilă față de o persoană prezentă: față de Isus [Cum se poate să nu ne oprim la aceste cuvinte?]. Dincolo de toate – atractivitate, durere și delict – atașamentul față de Isus predomină. Atunci, moralitatea omului se naște ca prietenie cu Dumnezeu Mister și, deci, cu Isus, prin intermediul căruia și în care Misterul se dezvăluie, se revelează, se comunică. Prietenie adevărată este fiecare raport în care nevoia celuilalt e împărtășită la nivelul semnificației sale ultime, adică e împărtășită în acel destin spre care suscită orice nevoie [prietenie care are în centrul ei destinul] și care constituie sfârșitul setei și a foamei omului. Pentru om, a accepta iubirea care se exprimă în voința lui Dumnezeu, a Misterului, care, întrupându-se în Isus acceptă moartea, moartea sa pentru toți fiii, este izvorul moralității [pentru că El ne-a iubit până la capăt, și acesta este punctul de pornire al moralității noastre], care se naște, într-adevăr, ca prietenie cu Dumnezeu. [...] El acceptă acest Mister care I se comunică [...] pentru fiecare om, moralitatea se naște ca prietenie cu El, cu Dumnezeu în Isus» (p. 15). Ce frumusețe! Și așa apare pofta de a continua să citim, de aceea, să poposim asupra acestor pagini, asupra acestor cuvinte!

Mai spune Giussani: «Moralitatea se naște ca prietenie cu Dumnezeu ca Mister, și, deci, cu Isus. Raportul omului cu Dumnezeu ca Mister, și, deci, cu Isus pornește și se împlinește, în toată măreția sa, în toată simplitatea sa, în tot adevărul său și în toată siguranța sa, în *da*-ul pe care sfântul Petru i l-a spus lui Isus care l-a întrebat: „Simone, mă iubești tu?”. [...] Drept pentru care, moralitatea, pentru creștin, este o *adeziune iubitoare*» (p. 15).

Deci, fiecare raport de prietenie este chiar un dar pe care noi îl primim, este un dar căruia noi îi răspundem. E ca întâlnirea cu mișcarea: o primim ca dar și răspundem cu «*da*»-ul nostru. «Simone, mă iubești tu?», «Tu știi că te iubesc».

Prin dar, în timp, în fiecare raport nevoia celuilalt e împărtășită în semnificația sa ultimă, adică în acel destin spre care suscită fiecare nevoie și care constituie termenul setei și a foamei omului (p. 15).

În Întâlnirea de întrebări și discuții care urmează după lecție, este o pagină despre prietenie care e prea frumoasă ca să n-o recitim împreună (p. 26).

«Lucrul cel mai sublim al unei atitudini morale, ca cea pe care ne-o oferă ca învățătură Cristos, este că fiecare acțiune, ca raport cu Dumnezeu, cu Isus, cu umanitatea individului și a societății, este prietenie. Fiecare raport uman, de fapt, ori e prietenie, ori e deficitar, defectuos, mincinos. [...] Fiecare raport e prietenie întrucât e un dar, reprezintă sau are posibilitatea de a fi un dar, care vine de la Dumnezeu, sau de la Cristos, sau de la Biserică, sau de la istoria omului: e un dar, prietenia, pe care noi o găzduim [...] o acceptăm. Iar a accepta și a găzdui acest dar face reciprocă iubirea pe care o are, o demonstrează, cel care a dăruit-o: acceptarea acestui dar este iubirea pe care i-o arătăm celui care ne-a făcut darul».

Înțelegeți care e diferența dintre panteism și creștinism?

2. Comportamentul lui Isus față de om

Suntem la paragraful 6: Lumină, forță și ajutor pentru om (p. 15).

Aici don Giussani sintetizează comportamentul lui Isus față de om, felul în care el împărtășește viața noastră, prin trei cuvinte: lumină, forță și ajutor.

a) Isus este sursă de **lumină**, adică de claritate și adevăr (p. 15).

Valorile cu care trebuie judecat sunt cele care ne provin de la Isus în calitate de Prezență acum: de la comunitatea Bisericii căreia îi aparținem, care este aspectul vizibil al chipului Său.

«A asculta vocea autorității, adică a Papei și a documentelor oficiale ale Bisericii, e ca antidotul pentru beția cu sloganele mass-mediei» (p. 16).

b) Isus este sursă de **forță**: «Fără mine nu puteți face nimic». Și aici revine la tema cerșirii: suntem cerșetori, iar forma cerșirii iluminate de Cristos sunt sacramentele, formă supremă de rugăciune.

c) Isus este sursă de **ajutor**: «Eu sunt în mijlocul vostru ca unul care slujește»; și astfel, pentru noi, raporturile cu ceilalți în Isus sunt împărtășire. Sufletul tainic al fiecărui raport și prietenie este a dori destinul celuilalt, a accepta ca celălalt să dorească destinul meu. Prietenia, din punct de vedere creștin, este prietenie fraternă, este prietenie mai familiară.

3. Comportamentul lui Isus față de societate

Corespunde primei părți din paragraful 7: Înăuntrul istoriei lumii: ecumenism și pace (de la p. 17 la p. 21).

Sunt foarte sugestive fragmentele comportamentului lui Isus față de patrie, față de puterea politică, față de istorie, un comportament care are ca obiectiv final generarea unui popor prin intermediul vieții comunității. În acest mod se realizează ecumenismul și construirea păcii. Don Giussani nu se oprește, ca să zicem așa, la „privat”, la relațiile cu celălalt. Ne pune în fața comportamentului lui Isus față de societate, până la nivelul instituțiilor: până la a ne vorbi despre patrie și despre puterea politică, de construirea unui popor, de construirea păcii.

Ce valoare dobândește această integralitate în momentul istoric pe care îl trăim!

a) Așadar, în primul rând, iubirea de patrie, iubirea poporului din acea patrie. Să ne gândim la momentul în care Isus, în splendoarea aurului templului iluminat de soarele care apunea, suspină în fața destinului orașului său, acel oraș care ar fi urmat să-lucidă după câteva săptămâni. Spune don Giussani: «O milă ca cea a unei mame care-și îmbrățișează fiul ca să nu-l lase să meargă spre pericolul mortal spre care se îndreaptă». Iată de ce, în imitarea lui Cristos, iubirea de patrie «e o implicație profundă a *pietas* creștine. Dar este așa în măsura în care patria este în funcție de bunăstarea pământească și în funcție de binele etern al întregii umanități» (p. 18).

b) Îl al doilea rând, atitudinea lui Isus față de puterea politică. Aceasta nu e disprețuită, ci «își trage eventuala sa pozitivitate pământească doar în funcție de un univers, în funcție de toți oamenii din lume» (p. 18).

Nu e oare o lumină asupra vremurilor noastre?

4. Comportamentul lui Isus față de istorie

Acest punct este explicat în cea de-a doua parte a paragrafului 7, care începe la pagina 19.

În text este un fragment splendid: «Așa cum pentru Isus sensul istoriei era împlinirea voinței Tatălui [...] pentru om, sensul istoriei este [...] gloria umană a lui Cristos; a-l imita pe Isus, așadar, este scopul fiecărei acțiuni [...] [pentru] gloria umană a lui Cristos» (p. 19).

E foarte simplu. De asta eu continui să vorbesc despre întâlnirile mele cu Novicii care au făcut profesiunea, despre prietena mea care merge la coafor și coafeza rămâne impresionată de ea, și dacă rămâne impresionată («Aș vrea să fiu ca tine!») aceasta e gloria umană a lui Cristos care se manifestă. A-l imita pe Isus, a-l urma pe Domnul, a rămâne în raport cu El învinge în fața oricărei tentative a puterii.

Asta se numește mărturie (p. 19). Mărturia «este fenomenul prin care oamenii recunosc – datorită unui mare har [...] – din ce anume e făcută realitatea, oamenii și lucrurile: e făcută din Cristos, și le-o strigă tuturor, o demonstrează prin propria existență, cu modalitatea transformată a existenței lor» (p. 19).

Viața noastră „merită”, adică este proporțională cu eternul, în măsura în care trăiește această memorie a lui Cristos. Și această memorie e cea care educă angajamentul inevitabil al creștinului de a sluji comunitatea umană până la cultură, la economie și până la politică (p. 19-20).

Rezultatul acestei lucrări sunt ecumenismul și pacea (am fost martori ai înfloririi acestui miracol de atâtea și de atâtea ori în operele noastre, în istoria noastră; cât de necesare par în această societatea a noastră, divizată și fragilizată de pandemie și de război!).

Ecumenism și pace: principiul oricărui raport este înfăptuirea unei prietenii, în care istoria umană găsește cel mai bun ajutor (p. 20).

Prietenia creștină e părtașă la generarea unui popor. Don Giussani descrie astfel: «este producerea unei concepții de viață, a unui sentiment al realității, a unei onestități în fața circumstanțelor, a unui răspuns intens în fața unei provocări în funcție de o viziune și de o percepție a propriului destin de adevăr și fericire» (p. 20). Aceasta este cea mai mare contribuție a noastră la istorie.

Violența puterii mereu va încerca să distrugă acest popor, trebuie să ținem cont de asta.

Don Giussani conchide acest fragment afirmând că «Misterul ca îndurare rămâne ultimul cuvânt chiar și asupra tuturor posibilităților urâte ale istoriei» (p. 21).

CRISTOS VIAȚA VIETII

Partea concludivă a textului de azi e cea în care don Giussani, care urmărise Exercițiile din culise, ia direct cuvântul și răspunde la întrebări „pe loc”, într-o preluare directă. Sunt pagini extraordinare, care ne permit să reluăm în mod sintetic și să dăm noi înțelesuri asupra conținuturilor lecțiilor ascultate în ziua precedentă. Vă încredințez vouă lectura atentă a acestor pagini.

Îndrăznesc doar să vă fac o propunere. Printre răspunsuri, este unul care e ca o rugăciune măreață pe care o spune don Giussani (e la pagina 28). Don Giussani dezvăluie, ca într-un moment de maximă confidență, ce este, cine este Cristos pentru viața sa. Ei bine, în următoarele săptămâni repetăm aceste cuvinte: să le repetăm des, dacă se poate în fiecare zi! La început ne va fi greu, vom simți un fel de ezitare, o anumită senzație de artificialism. Dar, încet, încet, aceste cuvinte își vor croi drum în noi, vor deveni mai sincere, mai adevărate. Fiindcă sunt adevărate și sunt ale noastre: sunt adevărate pentru tine, cum sunt adevărate pentru don Giussani. Atunci vi le recitesc, ca un prim inel al unui lanț lung:

«Închei această subliniere [culminează cu cuvintele despre îndurarea Tatălui față de noi și, deci, cu cuvintele despre originea misiunii noastre în istorie] a preocupărilor mele, spunând [acest fragment, după părerea mea, e tocmai ca cele din Părinții Bisericii!]: Cristos, acesta e numele care arată și definește o realitate pe care am întâlnit-o în viața mea. Am întâlnit: am auzit vorbindu-se despre, la început când eram mic, apoi copil mai mare etc. Se poate ca oamenii să ajungă mari și acest cuvânt să le fie arhicunoscut, dar pentru mulți dintre ei nu e întâlnit, nu e realmente experimentat ca prezent; în timp ce Cristos s-a ciocnit de viața mea, viața mea s-a ciocnit de Cristos tocmai pentru ca eu să învăț să înțeleg în ce mod este El punctul nevralgic al tuturor lucrurilor, al întregii mele vieți. *Este viața vieții mele, Cristos*. În El se însumează tot ceea ce mi-aș putea dori, tot ceea ce caut, tot ceea ce sacrific, tot ceea ce în mine se dezvoltă din iubire pentru cei alături de care ma pus. [...] Cristos, viața vieții, certitudine a destinului bun și companie pentru viața de zi cu zi, companie familiară și care în bine preschimbi: asta reprezintă eficiența Lui în viața mea» (p. 27-28).

Mulțumesc pentru atenție! Nu vom reuși niciodată să mulțumim destul pentru acest dar care s-a întâmplat în viața noastră: «Cristos totul în toți».

Prosperi

Mulțumim, don Filippo, pentru că ai făcut o muncă remarcabilă! Ced că vom avea și noi destul de mult de lucru.

Scoala de comunitate. Până la Exercițiile Fraternității vom lucra pe partea din *A-ți da viața pentru lucrarea Altuia* prezentată în seara aceasta: «Cristos totul în toți» (p. 10-29). Cu ocazia Exercițiilor vom comunica cu ce conținuturi și modalități va continua Școala de comunitate din mai încolo.

La final, să vedem împreună VideoAfișul de Paști, disponibil pe site și pe canalele social ale CL.
[proiecție video]

Frazele Afișului sunt ale papei Francisc și ale lui don Giussani:

«Învierea sa nu este un lucru din trecut; conține o forță vitală care a pătruns în lume. Acolo unde pare că totul este mort, din toate părțile răsar din nou germeii învierii. Este o forță fără egal. Este adevărat că de multe ori pare că Dumnezeu nu există: vedem nedreptăți, răutăți, indiferențe și cruzimi nenumărate. Însă este la fel de sigur că în mijlocul întunericului ia naștere mereu ceva nou, care mai devreme sau mai târziu aduce rod. Într-un ogor netezit apare din nou viața, încăpățânată și invincibilă» (Papa Francisc).
«Este viața vieții mele, Cristos. În El se însumează tot ceea ce mi-aș putea dori, tot ceea ce caut, tot ceea ce sacrific, tot ceea ce în mine se dezvoltă din iubire pentru cei alături de care m-a pus. Cristos este un om care a trăit acum două mii de ani ca toți ceilalți, dar care, înviat din morți, cu îndrăzneala forței Misterului în El, din a cărui esență făcea parte prin propria-i natură, ne cuprinde zi după zi, oră după oră, acțiune după acțiune» (Luigi Giussani).

Pentru încheiere, îi mulțumesc, în numele meu și al tuturor, monseniorului Santoro pentru ajutorul pe care ni l-a dat și îi urez lui și tuturor „Drum bun!” în așteptarea Sfințelor Paști.

Vă salut pe toți, prezenți și conectați on-line!

Veni Sancte Spiritus